

**OMMAVIY TARTIBSIZLIKLAR YUZAGA KELISHINING
KRIMINOGEN OMILLARINI TAHLIL QILISH VA ULARNING
PROFILAKTIKASIDA HUDUDIIY ICHKI ISHLAR ORGANLARI
RAHBARLARINING BOSHQARUV FAOLIYATINI
TAKOMILLASHTIRISH**

NABIJON AKRAMOV ALIJONOVICH

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi magistratura tinglovchisi, podpolkovnik

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ommaviy tartibsizliklar yuzaga kelishining asosiy kriminogen omillari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Ommaviy tartibsizliklarning kelib chiqishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy-axloqiy, axborot-kommunikatsion hamda psixologik omillarning mazmun-mohiyati yoritilgan. Shuningdek, ommaviy tartibsizliklarning oldini olish va ularni bartaraf etishda hududiy ichki ishlar organlari rahbarlarining boshqaruv faoliyati, qaror qabul qilish jarayonlari, kuch va vositalarni samarali taqsimlash, profilaktik tadbirlarni tashkil etish hamda jamoatchilik bilan hamkorlik mexanizmlarining ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: *ommaviy tartibsizliklar, kriminogen omillar, profilaktika, ichki ishlar organlari, hududiy boshqaruv, jamoat xavfsizligi, profilaktik faoliyat, boshqaruv samaradorligi, xavflarni baholash, qaror qabul qilish.*

KIRISH

Ommaviy tartibsizliklar zamonaviy jamiyat xavfsizligiga jiddiy tahdid soluvchi murakkab ijtimoiy-huquqiy hodisalardan biri hisoblanadi. Ular fuqarolarning hayoti va sog'lig'iga, jamoat tartibiga, davlat va jamiyat manfaatlariga zarar yetkazishi bilan birga, hududdagi kriminogen vaziyatning keskinlashishiga ham sabab bo'ladi. Shu bois ommaviy tartibsizliklarning yuzaga kelishiga ta'sir

etuvchi kriminogen omillarni aniqlash, ularni ilmiy asosda tahlil qilish hamda profilaktikasini samarali tashkil etish ichki ishlar organlari faoliyatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida jamoat xavfsizligini ta‘minlash tizimini tubdan takomillashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi PF-6196-son Farmoni hamda 2021-yil 29-noyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni bilan jamoat xavfsizligini ta‘minlashning yangi mexanizmlari joriy etildi, ichki ishlar organlari faoliyatini zamonaviy boshqaruv tamoyillari asosida tashkil etish vazifalari belgilandi.

ASOSIY QISM

Kriminologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ommaviy tartibsizliklar odatda bitta sabab natijasida emas, balki bir nechta kriminogen omillarning o‘zaro ta‘siri natijasida yuzaga keladi. Ushbu omillarni ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-huquqiy, ma‘naviy-axloqiy, axborot-kommunikatsion va tashkiliy-boshqaruv omillariga ajratish mumkin.

Ijtimoiy-iqtisodiy omillar orasida ishsizlik, aholi daromadlaridagi tafovut, ijtimoiy adolatsizlik hissining kuchayishi, ayrim hududlarda infratuzilma muammolarining mavjudligi muhim o‘rin tutadi. Mazkur omillar fuqarolarda norozilik kayfiyatining shakllanishiga zamin yaratadi. Ayniqsa, yoshlar orasida bandlik masalalarining o‘z vaqtida hal etilmasligi turli noqonuniy harakatlarga moyillikni kuchaytirishi mumkin.

Siyosiy-huquqiy omillar esa fuqarolarning davlat organlariga bo‘lgan ishonchi, qonun ustuvorligi, murojaatlarning o‘z vaqtida ko‘rib chiqilishi va jamoatchilik bilan samarali muloqot darajasi bilan bog‘liqdir. Aholining muammolari o‘z vaqtida o‘rganilmasa yoki ularga yechim topish kechiksa, bu holat

ayrim hollarda ommaviy norozilik ko‘rinishlarining yuzaga kelishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Bugungi globallashuv sharoitida axborot-kommunikatsion omillar alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va internet platformalari orqali tarqatilayotgan yolg‘on xabarlar, tasdiqlanmagan ma‘lumotlar, provokatsion chaqiriqlar yoki manipulyativ axborotlar qisqa vaqt ichida katta auditoriyaga yetib borishi mumkin. Natijada sun‘iy ravishda vahima, norozilik yoki agressiv kayfiyat shakllanishi ehtimoli ortadi. Shu sababli zamonaviy jamoat xavfsizligi tizimida axborot xavfsizligi masalasi ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida qaralmoqda.

Ommaviy tartibsizliklarning yuzaga kelishida psixologik omillar ham muhim rol o‘ynaydi. Odamlar omma tarkibida bo‘lganida individual mas‘uliyat hissining pasayishi, hissiyotlarning kuchayishi, taqlid qilish holatlarining ortishi kuzatiladi. Kriminologiya va ijtimoiy psixologiya fanlarida bu holat “olomon psixologiyasi” sifatida izohlanadi. Natijada odatda qonunga itoatkor bo‘lgan ayrim shaxslar ham omma ta’sirida noqonuniy harakatlarni sodir etishi mumkin.

Mazkur sharoitda hududiy ichki ishlar organlari rahbarlarining boshqaruv faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 2-apreldagi PQ-5050-son qarori bilan ichki ishlar organlarining jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasidagi faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha tashkiliy choralar belgilangan bo‘lib, profilaktik faoliyatni kuchaytirish, hududlardagi kriminogen vaziyatni chuqur o‘rganish va xavf omillarini barvaqt aniqlash vazifalari yuklatilgan.

Hududiy ichki ishlar organlari rahbarlarining boshqaruv faoliyatini takomillashtirishning birinchi yo‘nalishi - kriminogen vaziyatni doimiy monitoring qilishdir. Rahbarlar hududdagi ijtimoiy muammolar, migratsiya jarayonlari, yoshlar bandligi, jinoyatchilik dinamikasi va jamoatchilik kayfiyatini muntazam tahlil qilib borishi lozim. Bunday yondashuv xavfli tendensiyalarni ommaviy tartibsizliklarga aylanib ulgurmasdan oldin aniqlash imkonini beradi.

Ikkinchi yo‘nalish - profilaktik boshqaruv modelini joriy etishdir. Profilaktika inspektorlari, mahalla fuqarolar yig‘inlari, yoshlar yetakchilari va jamoatchilik vakillari bilan hamkorlikda ishlash orqali mavjud muammolarni barvaqt bartaraf etish mumkin. 2021-yilda joriy etilgan “Xavfsiz xonadon” va “Xavfsiz hovli” tizimlari ham aynan shu maqsadga qaratilgan.

Uchinchi yo‘nalish - raqamli texnologiyalardan foydalanishdir. Zamonaviy boshqaruv tizimlarida videokuzatuv vositalari, sun‘iy intellekt elementlari, geoinformatsion tahlil, elektron ma’lumotlar bazalari va prognozlash dasturlari ommaviy tartibsizliklar xavfini oldindan aniqlash imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Raqamli boshqaruv qaror qabul qilish tezligini oshiradi va inson omili bilan bog‘liq xatolarni kamaytiradi.

To‘rtinchi yo‘nalish - kuch va vositalarni samarali boshqarishdir. Ommaviy tartibsizlik xavfi yuzaga kelgan holatlarda ichki ishlar organlari rahbarlari mavjud kuch va vositalarni vaziyatga mos ravishda taqsimlashi, turli xizmatlar o‘rtasida uzviy hamkorlikni ta‘minlashi zarur. 2021-yil 29-noyabrda tasdiqlangan Jamoat xavfsizligi konsepsiyasida ham jamoat joylarida xavfsizlikni ta‘minlash uchun kuch va vositalarni samarali boshqarish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ommaviy tartibsizliklarning oldini olishda faqat kuch ishlatish usullariga tayanish yetarli emas. Eng samarali yo‘l - kriminogen omillarni erta aniqlash, aholi bilan ochiq muloqotni yo‘lga qo‘yish, muammolarni o‘z vaqtida hal qilish va profilaktik boshqaruv mexanizmlarini kuchaytirishdir. Aynan shu yondashuv jamoat xavfsizligini ta‘minlashning zamonaviy modeli sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Shunday qilib, ommaviy tartibsizliklar yuzaga kelishining kriminogen omillari ko‘p qirrali va murakkab xususiyatga ega bo‘lib, ularni bartaraf etish tizimli yondashuvni talab qiladi. Hududiy ichki ishlar organlari rahbarlarining ilmiy asoslangan, tahliliy va prognozlashga yo‘naltirilgan boshqaruv faoliyati ommaviy tartibsizliklar profilaktikasining samaradorligini oshirish, jamoat xavfsizligini

mustahkamlash va fuqarolarning qonuniy manfaatlarini himoya qilishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ommaviy tartibsizliklar zamonaviy jamiyat xavfsizligiga tahdid soluvchi murakkab ijtimoiy-huquqiy hodisa bo'lib, ularning yuzaga kelishi turli kriminogen omillarning o'zaro ta'siri natijasida sodir bo'ladi. Ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, aholi orasidagi norozilik kayfiyatining kuchayishi, axborot makonidagi salbiy ta'sirlar, huquqiy madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligi hamda ayrim tashkiliy-boshqaruv kamchiliklari ommaviy tartibsizliklarning asosiy kriminogen omillari sifatida namoyon bo'ladi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ommaviy tartibsizliklarning oldini olishda faqat huquqbuzarlik sodir etilgandan keyingi choralar bilan cheklanib qolish yetarli emas. Aksincha, kriminogen omillarni barvaqt aniqlash, ularni tizimli ravishda tahlil qilish va profilaktik ta'sir choralari qo'llash jamoat xavfsizligini ta'minlashning eng samarali vositasi hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, hududiy ichki ishlar organlari rahbarlarining boshqaruv faoliyati profilaktika tizimining markaziy bo'g'ini sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF–27-son Farmoni. “O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”. – Toshkent, 2021.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi PF–6196-son Farmoni. “Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida”. – Toshkent, 2021.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 2-apreldagi PQ–5050-son Qarori. “Ichki ishlar organlarining jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka

qarshi kurashish sohasidagi faoliyatini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida". – Toshkent, 2021.

4. O'zbekiston Respublikasi. "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonun. O'RQ-407-son, 2016-yil 16-sentabr. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.